

ASALTUL REGIMULUI CEAUȘESCU ÎMPOTRIVA ACADEMIEI RSR

Cosmin POPA

Abstract: The article refers to the policy of the Ceausescu regime in culture and science in the 1970s and 1980s. The transformation of the Romanian Academy, considered a potential source of opposition to a mere institutional form, was one of the main objectives. The place of the Romanian Academy in the Romanian scientific system was taken by new institutions under the direct authority of the Communist Party and its leader, Nicolae Ceausescu. The Academy of Social and Political Sciences was the nerve center of the communist Romanian institutional system, with the objective of making the connection between science and propaganda. The formation of the new academic system was accompanied by dispossession of the Romanian Academy by almost all institutes and research facilities, including its famous library. In parallel, the Academy was forced to accept among its members a large number of elite members of the communist party, in order to be transformed into a mere propaganda machine at the service of Ceausescu.

Keywords: Romanian Academy, communism, Ceausescu, ideology, reforms, cult of personality, culture and arts

---

Subordonată total regimului, prin intermediul reformei întreprinse în anul 1948, atent controlată prin propriul aparat de partid, dar și prin relațiile complexe dezvoltate de o serie de academicieni cu liderii de partid, Academia RSR a fost una dintre țintele zelului reformator ceaușist, începând cu anul 1970. Deși desfășurate pe fondul unui discurs politic liberalizant, cu un puternic substrat naționalist, politicile culturale ceaușiste porneau de la premise ideologice profund conservatoare. Efortul lui Nicolae Ceaușescu de reformulare a statului nu viza doar adaptarea comunismului la cadrul românesc, ci mai ales forjarea unei „idei naționale”, care să-i mobilizeze și să-i unească, în egală măsură, pe supușii săi.

Format în atmosfera ideologică a stalinismului târziu, în care *Marxismul și problemele lingvisticii*¹, *Problemele economice ale socialismului*², alături de *Cursul scurt*³, reprezentau lecturi vitale, Ceaușescu a păstrat toată viața o fascinație pentru coerența catehetică a scrierilor lui Stalin. Potrivit mărturiei fostului său traducător de limba rusă, Vasile Buga, atât Brejnev cât și Gorbaciov au observat faptul că Ceaușescu îl cita foarte des pe acesta. Faptul era menit să-i contrarieze și mai mult pe sovietici, care la fiecare întâlnire

¹ Vezi I. Stalin, *Marxism i voprosi iazikoznia*, Gospolitizdat, 1953

² Vezi Idem, *Ekonomiceskie problemî soșializma v SSSR*, Gospolitizdat, 1952

³ Vezi Idem, *Kratkii kurs istorii VKP(b)*, Gospolitizdat, 1938

se ciocneau de inflexibilitatea proverbială a liderului român, mai ales în chestiuni politice, pe care o susținea deseori cu argumente teoretice profund „ortodoxe”.^{*} Viziunea sa cu privire la „fenomenele de suprastructură”, precum arta sau știința, s-a format și a rămas profund influențată de schemele teoretice staliniste, pe care liderul român le vehicula entuziast sub clasică formulă a marxism-leninismului. În continuarea „mentorului” său, Ceaușescu era convins că civilizația unei epoci nu este altceva decât o suprastructură generată de relațiile de producție specifice acesteia. Literatura, arta, filosofia, istoriografia nu puteau fi decât expresii ale ideologiei claselor dominante, fiind de neconceput în afara politicii regimului care le-a generat. O atare viziune, pe care a păstrat-o nezdruclată până la dispariția sa în 1989, a făcut ca toate reformele întreprinse în aceste domenii, în principal la inițiativa sa, să plece de la premisa unei subordonări ferme a domeniului față de politica și valorile regimului.

Subscrise cadrului ideologic general, reformele din învățământ și cercetare întreprinse de Ceaușescu în perioada 1969-1970 au urmărit și o serie de obiective tactice. Toate drapate, însă, în interminabile discursuri despre modernizare și progres. Unul dintre cele mai importante a fost subordonarea directă și totală față de partid a *intelligenției* umaniste, cu scopul exercitării unui control ferm al proceselor interne din această importantă categorie socială. O atare „reformare” a intelectualității umaniste, în tipare instituționale specifice structurilor de partid, îi părea lui Ceaușescu cea mai eficientă modalitate de a obține rapid mult dorita sinteză între propagandă și știință. Dispariția graniței între propagandă și știință urma să ducă, potrivit convingerilor sale, la formarea unui sistem teoretic de tip nou, perfect adaptat nevoilor politice ale regimului și consonant cu obiectivele strategice ale liderului său.

Un alt obiectiv de etapă, deloc de neglijat în contextul programului de creștere economică extensivă, a fost limitarea cheltuielilor statului cu aparatul științific și cultural. Reducerea resurselor alocate de stat culturii și cercetării, cel puțin în prima fază a procesului, avea nevoie de o justificare teoretică de natură să oculteze dificultățile economice cu care se confrunta România de la începutul anilor '70. O simplă reducere de cheltuieli, care privea oricum doar instituțiile culturale din afara partidului, ar fi pus regimul, aflat încă în goană după popularitate, într-o postură stânjenitoare. De aceea, schimbările trebuia să fie subscrise unor reforme instituționale ample și comunicate ca o modalitate de reafirmare a angajamentului partidului și liderului său față de mult clamatul obiectiv al „propășirii culturii și științei românești” de tip nou.

Unul dintre primele rezultate concrete ale acestei politici a fost deposedarea Academiei RSR, față de care Ceaușescu nutrea un dispreț suveran, tipic dictatorilor lipsiți de instrucție, de o parte consistentă a capacităților de cercetare. Deposedarea în cauză s-a petrecut, atât ca urmare a înființării Academiei de Științe Sociale și Politice la începutul anului 1970, dar și a transferului unor institute din domeniul chimiei și biologiei la Ministerul Învățământului, unde, credea Ceaușescu, aveau să fie mai eficient coordonate de către nomenclatura ministerială.

^{*} Discuție a autorului cu dl Vasile Buga, devenit astăzi un eminent specialist al relațiilor româno-sovietice și cercetător al Institutului Național de Studiu al Totalitarismului al Academiei Române (08.12.2014).

Controlată ferm de partid și celelalte instituții de stat cu obiective similare, Academia RSR s-a apărut cum a putut mai bine, atât prin cereri de rămânere în structura Academiei a unor unități de cercetare, cât și prin depunerea de jurăminte de vasalitate față de Ceaușescu. Criteriile cu care opera Ceaușescu în acțiunile sale, dincolo de totala lipsă de transparență, erau profund marcate de atitudinea sa birocratică. Decizii absurde, așa cum a fost transferarea cercetării biologice către Ministerul Învățământului, în timp ce matematica, chimia sau geografia au rămas sub autoritatea Academiei RSR, dădeau academicienilor curajoși posibilitatea să conteste schimbările, asigurându-l totodată pe lider de totala susținere a politicilor sale. Pentru a evita o astfel de împărțire arbitrară, dar mai ales pentru a conserva o parte din capacitățile de cercetare ale Academiei, o serie de academicieni, printre care Traian Săvulescu, primul președinte al Academiei RPR, Emil Pop, Radu Codreanu, Mihai Băcescu sau Petre Jitariu, în ianuarie 1970, i-au înaintat un memoriu lui Ceaușescu în care cereau rămânerea „biologiei” în cadrul Academiei⁴. Motivele invocate de semnatari, care îl asigurau pe Ceaușescu că înțeleg și împărtășesc „fondul doctrinar, teoretic și aplicativ al științelor naturii”, erau că în toată lumea astfel de unități de cercetare fac parte din academii și că Ministerul Învățământului nu are expertiza și resursele administrării unor astfel de structuri⁵. În aceeași perioadă, academicianul Alexandru Rosetti i-a trimis lui Ceaușescu un alt memoriu în care îi cerea ca și cercetarea filologică să rămână în cadrul Academiei. După ce inventaria meritele Academiei în materie de studiere și dezvoltare a limbii, dar și realizările Secției de profil de după 1948, Al. Rosetti arăta că „se impune (...) ca activitatea lingviștilor să fie organizată și îndrumată și în continuare în cadrul institutelor specializate din cadrul celui mai înalt for științific și cultural al țării, Academia R.S. România”⁶. Deși greu încercat în primii ani ai puterii populare, Al. Rosetti găsea curajul să-i transmită în subtext lui Ceaușescu faptul că nu considera noua academie a partidului, ASSP, capabilă să „îndrume” cercetările într-un domeniu atât de important.

Chiar și cu efortul celor mai curajoși, Academia nu putea decât să ducă lupte disperate de ariergardă. Conducătorii forului au înțeles însă repede că cel mai bun lucru de făcut era să se alăture impresionantului cor al intelectualilor căzuți în admirația lui Ceaușescu. De aceea, la sfârșitul anului 1970, cu ocazia primirii lui Henri Coandă în Academia RSR, Prezidiul acesteia a găsit că era potrivit să-i trimită lui Ceaușescu o scrisoare în stilul consacrat Miron Constantinescu, șeful ASSP. „Membrii Academiei RSR, întruniți în Adunarea Generală (...) își îndreaptă gândul lor plin de recunoștință către Partidul Comunist Român, către Dumneavoastră, conducător încercat al partidului și statului, pentru grija ce o purtați dezvoltării științei în patria noastră socialistă”⁷. După ce îl asigurau pe „încercatul” de faptul că se vor dedica muncii și progresului, luându-și diverse angajamente difuze, membrii Prezidiului îi prezentau „eminentei personalități a vieții

⁴ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, „Dosare anexe”*, dosar 125/1965, f.2.

⁵ Idem, dosar 9/1970, f.1-2.

⁶ Ibidem, f. 5.

⁷ Ibidem, f. 62-63.

internaționale contemporane, vibrantul omagiu al membrilor Academiei Române” pentru tot ceea ce înfăptuia „spre binele și fericirea României libere și independente”.

Era însă evident faptul că partidul nu mai vedea Academia RSR ca pe o formă potrivită de organizare pentru o cercetare modernă, iar intrarea academicienilor în rândul adulților putea doar să atenueze „mânia” lui Ceaușescu și să asigure vocilor sonore din cor anumite privilegii. La sfârșitul anului 1971 Academia pierduse deja foarte mult din „greutatea” sa științifică. Pregătirea celei de-a VII-a Consfătuiri a academiilor de științe din țările socialiste, care a avut loc la București, a fost încredințată unei echipe conduse de Miron Constantinescu, din care mai făceau parte Roman Moldovan, adjunctul președintelui ASSP și Mircea Malița, ministrul învățământului și membru al ASSP. Absența academicienilor veritabili din rândul echipei a fost de natură să sublinieze încrederea de care se bucura noul for de „lucru și consacrare”, așa cum numea Ceaușescu ASSP, în comparație cu distanța rece pe care o manifesta liderul partidului față de „vechea” Academie. Discutarea problemelor politice și organizatorice, legate de semnarea unui protocol multilateral de colaborare științifică, într-o ședință a Prezidiului Permanent al CC al PCR, din septembrie 1971, a prilejuit și trecerea în revistă a domeniilor științifice de care urma să fie responsabile academiile și ministerele. Din nouă domenii de colaborare intersocialistă științifică sau ideologică, Academia RSR era însărcinată să coordoneze doar unul, anume „problemele științifice ale tehnicii de calcul”⁸. Celelalte domenii erau împărțite între ASSP, Academia de Științe Medicale și diverse ministere. La fel de relevant este faptul că din delegația RSR la Consfătuire, care era condusă de Roman Moldovan, între cei 12 membri ai delegației figurau doar trei academicieni, secretarul general al Academiei, Radu Voinea, secretarul științific, Tiberiu Postelnicu și șeful oficiului de relații externe, colaborator al „organelor”⁹, Alexandru Ciungu¹⁰. Grosul delegației era format din membri ai ASSP și din funcționari de la diverse comitete și ministere.

Preferința lui Ceaușescu pentru noua formă de orgnizare a cercetării era subliniată și prin faptul că Miron Constantinescu devenise interlocutorul preferat al conducerii de partid în materie de organizare a cercetării. De aceea, în toamna anului 1973, în plină campanie de subordonare ideologică a tuturor instituțiilor culturale, Ceaușescu i-a cerut lui Miron Constantinescu să întocmească un plan de „reformare” a Academiei RSR, prin care numărul secțiilor să fie reduse, iar Academia să rămână un simplu for de „consacrare simbolică”, fără capacități de cercetare subordonate. Rezultatul a fost „Nota de propuneri privind îmbunătățirea structurii Academiei RSR”¹¹, înaintată lui Ceaușescu la mijlocul lunii decembrie 1973. În materialul întocmit, împreună cu timoratul președinte al Academiei RSR, Miron Nicolescu, specialistul lui Ceaușescu în chestiuni de consacrare științifică, propunea două variante de lucru. Prima, aceea de reducere nesemnificativă a numărului de secții, de la 13 la 11, prin comasarea Secției de științe filologice cu cea de literatură și artă,

⁸ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Cancelarie*, dosar 100/1971, f. 87-88.

⁹ Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Secretomanie și controlul informațiilor în România socialistă (1965-1989)*, 21, (http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/activitati_plan_intern/Secretomanie%20si%20controlul%20informatiilor.pdf /accesat la 25.05.2015).

¹⁰ ANR, *Fond CC al PCR, Secția Cancelarie*, dosar 100/1971, f. 89.

¹¹ Idem, dosar 196/1973, Vol. I, f. 69-72.

iar a doua, mai radicală, propunea transformarea secțiilor în departamente și reducerea lor la șapte, „pentru evitarea paralelismelor” și „facilitarea dezbaterilor multidisciplinare”¹². Discuția despre „reorganizarea” Academiei RSR a fost pretextul pentru revenirea la abordările specifice primilor ani ai puterii populare. Cu această ocazie, Ceaușescu a dispus reconsiderarea criteriilor pentru cooptarea în Academie, pentru accederea la posturile de conferențiar și de profesor, precum și pentru admiterea la doctorat. Pentru cooptarea de noi membri, Academia urma să supună propunerile votate de Prezidiul său aprobării forurilor de partid locale, cărora le era subordonată direct, iar după primirea unei prime vize de partid, propunerea trebuia să fie aprobată, în ultimă instanță, de Secretariatul CC al PCR, adică de Ceaușescu¹³. Prezidiul Academiei era pus, alături de instituții precum Ministerul Învățământului, Biroul Executiv al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, birourile executive ale Institutelor de cercetare, într-o listă a entităților care avea dreptul să înainteze propuneri de cooptare în Academie. Același lucru se stabilea pentru profesorii universitari, conferențieri și candidații la doctorat. După viza prealabilă a organizației de partid din instituție, urma aceea a organizației de partid de subordonare locală, aprobarea finală de organizare a concursurilor urma să fie dată de o comisie a CC al PCR, din care făceau parte secretarul de cadre al CC, secretarul CC cu propaganda și agitația și ministrul învățământului¹⁴. Comisia în cauză urma să funcționeze și pentru aprobarea organizării examenelor de doctorat¹⁵. La fel de important era faptul că noile reguli conturau și un portret ideal al candidaților la una dintre demnități. În privința aspiranților la titlul de academician, se arăta că pe lângă atingerea excelenței profesionale, candidatul „trebuie” să îndeplinească și o serie de criterii politice. Primul era „să militeze activ pentru transpunerea în viață a politicii statului și partidului..”, apoi pe lângă activitatea științifică să participe la „transpunerea în viață a programului ideologic al partidului nostru”, iar în cele din urmă să aibă și o „comportare demnă în societate și familie și să militeze pentru aplicarea în viață a principiilor eticii și echității socialiste”¹⁶. Noile criterii, arătau autorii documentului, care avea vizele Secției de Propagandă și Presă, a Secției Organizatorice și de Cadre și a Ministerului Învățământului, erau menite să asigure primirea în rândurile Academiei a oamenilor cu o bună activitate științifică, dar și cu o pregătire politică și ideologică desăvârșite¹⁷. Criterii similare erau introduse pentru profesorii universitari și doctoranzi. Începând cu acel moment, profesorii universitari urmau să fie asimilați nomenclaturii de partid, măsura fiind văzută de Ceaușescu ca o pârghie suplimentară de control. În virtutea regulamentelor de partid, aprobările pentru toate evenimentele semnificative din viața unui membru al nomenclaturii superioare erau de resortul secretarului general.

Trecuseră doi ani de la cuvântarea lui Ceaușescu de la Consiliul Superior al Învățământului, din iulie 1971. Atunci acesta învinuise Ministerul Învățământului că „nesocotește cuvântul organizațiilor de partid” în activitatea de îmbunătățire a

¹² Ibidem, f. 71.

¹³ Ibidem, f. 82-84.

¹⁴ Ibidem, f. 85-87.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, f. 83.

¹⁷ Ibidem.

învățământului superior. „Este de neînțeles cum un minister, care prin natura sarcinilor lui are un caracter nu tehnic, ci politic, arăta Ceaușescu, care este chemat (...) să introducă în întregul învățământ spiritul partinic indispensabil pentru formarea omului de mâine, poate să aibă o asemenea atitudine”¹⁸. „Apare clar, continua el, de ce în unele consilii și senat universitare au loc atitudini de subapreciere a organizațiilor de partid din institutele respective”¹⁹. De acum, organizația de partid devenea mult mai greu de „subapreciat”, din moment ce de acordul său depindea avansul în cariera universitară. Urmarea concretă a criticii a fost înființarea, în septembrie 1971, în cadrul Ministerului Învățământului, a unui departament pentru „problemele politico-educative” și pentru predarea științelor sociale²⁰. Conducut de un ministru-adjunct, departamentul, transformat apoi în două direcții distincte, era subordonat direct Secției de Propagandă a CC, iar în dimensiunea „științifică” funcționa ca un birou al ASSP în Ministerul Învățământului.

Modificarea statutului Academiei, adoptat în 1963 pe fondul revigorării instituției în marja noului curs al lui Dej, era menită să consfințească deposedarea instituției de toate capacitățile de cercetare. Institutele urmau să fie comasate în institute centrale de cercetări, iar Academia RSR să fie transformată într-un club de discuții, fără miza profesională concretă. Discutarea propunerilor întocmite de Miron Constantinescu în Comitetul Executiv al CC al PCR a avut loc la sfârșitul lui decembrie 1973. Porniți împotriva Academiei, Ceaușescu și apropiații săi i-au supus pe Miron Constantinescu și pe Miron Nicolescu, dar mai ales pe primul, unui tir de întrebări cu privire la avantajele și dezavantajele celor două variante de restrângere a Academiei. În cele din urmă, după un expozeu impresionant al celor doi cu privire la numărul academiilor și al academicienilor din Europa, în comparație cu RSR, la inițiativa lui Ceaușescu, Comitetul Executiv a optat pentru varianta cu secții²¹. Pentru a clarifica scopul final al reformelor, Ceaușescu a subliniat insistent că Academia nu va mai „îndruma” și „coordona” institute. Odată cu formarea institutelor centrale, conducerea cercetării de ramură avea să treacă la acestea²². De aceea, arăta el, numărul filialelor Academiei devenise o chestiune secundară, din moment ce o filială nu va mai fi decât o adunare a unor academicieni dintr-un oraș sau altul. Intervenția Elenei Ceaușescu în discuție, într-un stil abrupt, dominat de grija pentru detalii domestice, a fost edificatoare pentru planurile celor doi. „Din câte am înțeles, concluziona „stăpâna” cercetării românești, nu mai este nevoie nici de efectiv, nici de filiale, nici de departamente, ci ne rămân numai de consacrare un număr de membri (sic!). Fiecare consacrat își găsește un institut unde își desfășoară activitatea”²³. Era totuși prea mult, chiar și pentru cât de departe dorise Ceaușescu să ajungă. Pentru a evita „tulburările interne” și din rațiunea „menținerii legăturilor cu străinătatea”, argumente invocate de Constantinescu și de Nicolescu în favoarea unei organizării pe secții, Ceaușescu a optat în final pentru prima variantă a planului de reorganizare. Sensibil la imaginea sa externă și dornic să evite orice tulburări

¹⁸ Idem, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, dosar 8/1971, f. 4.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Idem, dosar 27/1971, f. 2-4.

²¹ Idem, *Fond CC al PCR, Secția Cancelarie*, dosar 195/1973, f. 96-98.

²² Ibidem, f. 96.

²³ Ibidem, f. 98.

sau proteste, de natură să-i afecteze imaginea de lider național, Ceaușescu s-a dovedit receptiv la astfel de argumente. Din păcate însă, „nemuritorii”, dornici să-și păstreze privilegiile, atâtea câte mai erau, o parte dintre ei având încă proaspătă în memorie prigoana anilor '50, nu au schițat niciun semn de împotrivire la „reformele” lui Ceaușescu. La fel de adevărat și faptul că, bine „garnisită” cu intelectuali de partid și activiști ai Secției de Propagandă, mulți dintre ei întreținând relații permanente cu Securitatea, cu greu Academia Română se putea transforma într-un focar de frondă la adresa lui Ceaușescu. Corpul fusese deja decompactat de Dej, iar divizarea academicienilor în „devotați” și „îndoielnici” produsese moartea spiritului colectiv.

Ca de fiecare dată, dornic să se facă remarcat de patronul său, Dumitru Popescu a aruncat o urmă de îndoială legată de oportunitatea păstrării unei Academii „de consacrare”, întrebând asistența ce contribuție concretă vor avea academicienii la viața științifică a țării²⁴. Vizibil încântat de „tumba” de bufon înțelept a lui D. Popescu, Ceaușescu i-a dat cuvântul președintelui Academiei: „Uite, să răspundă Nicolescu!”. Obișnuit cu atmosfera otrăvită a Olimpului dâmbovițean, Nicolescu a parat spunând că urmează neabătut sfaturile date în urmă cu câțiva ani de Ceaușescu, încercând să transforme Academia într-un for de largi dezbateri, cu impact concret. Exemplul invocat a fost acela al poluării, problema pusă în premieră în adunările Academiei²⁵.

Ceaușescu a înțeles repede că Academia nu este o potențială sursă de tensiune politică, drept pentru care, începând din 1974, a fost emisă o serie de decrete care vizau „amputarea” aparatului central al Academiei și al Bibliotecii Academiei. Pe lângă acestea, Academia RSR a fost subordonată Consiliului de Stat pentru Știință și Tehnologie (CSST), sub „îndrumarea” căruia trebuia să-și desfășoare activitatea. În scurt timp, Academia RSR a ajuns să fie tratată de către partid ca o anexă a Secției de Propagandă și Agitație, prin intermediul căreia era astfel subordonată lui Ceaușescu. La mijlocul anilor '70, nu doar conducerea, dar și convocarea Adunărilor Generale ale Academiei era supusă aprobării prealabile a lui Ceaușescu. Semn al întăririi puterii secretarului general, dar și al deteriorării poziției instituției, aprobările și comunicările se făceau prin intermediul Secției de Propagandă, care, la rândul ei, era înștiințată de Cancelaria CC²⁶. Ca și până atunci, conducerea Academiei era decisă de liderul partidului, la propunerea Prezidiului Academiei, dar, spre deosebire de perioada precedentă, dictatorul nu mai considera necesar să discute problema și cu reprezentanții instituției.

În primăvara lui 1976, medicul Theodor Burghele a fost numit președinte al Academiei, după un scurt interimat al lui Șerban Țițeica²⁷. Semnul evident al absorbției sale de către partid era că în 1976 Academia Română număra nu mai puțin de 26 membri ai CC al PCR, deja în frunte cu Elena Ceaușescu, cooptată în 1974. Atunci când înaintau spre partid diverse documente, de cele mai multe ori, funcționarii Academiei trimiteau și lista

²⁴ Ibidem, f. 99.

²⁵ Ibidem, f. 100.

²⁶ Idem, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație*, dosar 28/1976, f. 1.

²⁷ Ibidem, f. 3.

membrilor CC, punând în capul listei cu majuscule, spre deosebire de toate celelalte nume, pe cel al Elenei Ceaușescu.

Redusă la statutul de anexă a Secției de Agitație și Propagandă, „vechii” Academii i s-a găsit totuși un rol în amplul program de formare a „omului nou”, inițiat de Ceaușescu după Congresul Consiliului Culturii și Educației Socialiste din iunie 1976. În vastul material întocmit la comanda Comisiei ideologice a CC al PCR, Academiei RSR i se ordona să treacă la elaborarea marilor tratate ale științei românești și să-și continue „propaganda științifică” în străinătate, prin publicarea de cărți în limbi străine și prin organizarea de expoziții²⁸. Toate acestea, însă, sub coordonarea ASSP.

Ca și asupra celorlalte instituții de cultură, care nu fuseseră direct subordonate partidului, în 1976 și Academia avea să fie „lovită” de noul val al restaurației stalinismului re tehnologizat promovat de Ceaușescu. Prin decretul Consiliului de Stat din septembrie 1976, numărul de angajați ai aparatului central al Academiei a fost limitat la 50 de persoane, dintre care doar 27 de posturi erau prevăzute pentru personalul de execuție²⁹. Intenția lui Ceaușescu de a menține doar aparența existenței Academiei RSR, prin conservarea unei forme, era evidentă. Scoaterea de sub autoritatea acesteia a institutelor, subordonarea către CSST și punerea sub controlul politic al Secției de Propagandă și Agitație arată că liderul PCR considera Academia doar una dintre formele de comunicare ale regimului cu străinătatea, care nu trebuia neapărat să aibă și consistență internă. Cooptarea nomenclaturiștilor cu pretenții de intelectuali și temenelele academicienilor, cu sau fără merite reale, la adresa cuplului conducător nu reușiseră să schimbe atitudinea lui Ceaușescu față de supremul for de consacrare. Limitările de ordin administrativ au dus la stoparea intrărilor noi în Academie. Pe cale de consecință, între 1974 și 1979, când avea să înceapă o nouă rundă în războiul lui Ceaușescu cu Academia, numărul membrilor a scăzut de la 228 la 170³⁰. Semn al degradării situației Academiei, după moartea președintelui Miron Nicolescu, în 1975, cu excepția scurtelor mandate ale lui Theodor Burghela și Gheorghe Mihoc, până la numirea lui Radu Voinea, în 1984, președinția a fost asigurată de interimatele vice-președinților Șerban Țițeica, Cristofor Simionescu și Ioan Anton.

Deși cooptată în calitate de membru plin al Academiei, Elena Ceaușescu a continuat să nutrească față de instituție o vie antipatie. Intervențiile sale înveninate sau disprețuitoare în discuțiile cu și despre academicieni, dar mai ales modificările aduse statutului instituției și structurii acesteia, cu începere din 1979, an în care a devenit președintele CSST, arată intenția clară de a reduce Academia la o simplă formă fără conținut. Ascensiunea Elenei Ceaușescu și în ierarhia de partid și de stat nu a făcut decât să accelereze tendința. Controlul exercitat asupra politicii de cadre a partidului, cu începere din 1976, numirea în funcția de președinte al CSST, apoi ocuparea postului de prim-viceprim-ministru, din martie 1980, au făcut din Elena Ceaușescu stăpâna absolută și a instituțiilor de cultură și de învățământ din România.

²⁸ Idem, dosar 42/1976, f. 124-125.

²⁹ Idem, dosar 43/1976, f. 18-20.

³⁰ Idem, dosar 45/1983, f. 81.

Academia trebuia să fie transformată într-o cutie de rezonanță pentru bizarele inițiative menite să consolideze reputația lui Ceaușescu de „personalitate a vieții internaționale”. Așa a fost cazul intenției regimului de la București de a revitaliza mișcarea pentru pace a oamenilor de știință, o eschivă propagandistică a sovieticilor din perioada în care făceau eforturi serioase să compenseze avansul atomic american. În cazul românesc, inițiativa era menită să compenseze degradarea accelerată a imaginii internaționale a cuplului Ceaușescu. În „lupta pentru pace”, Ceaușescu avea să fie concurat serios de reprezentantul gerontocrației sovietice, L. Brejnev, care era conștient de faptul că atingerea parității nucleare cu SUA fusese un efort peste puterile economiei sovietice³¹. La întâlnirea de la Sofia a Academiei de Științe din țările comuniste, din noiembrie-decembrie 1981, delegația română, formată din vice-președintele Ion Anton, secretarul general Gheorghe Ciucu, dar și Dumitru Ghișe, președintele Secției de Filosofie și Logică a ASSP, s-a văzut nevoită să promoveze inițiativa lui Ceaușescu, în detrimentul celei similare a lui Brejnev³². De altfel, în mandatul întocmit de vice-președintele CSST, Ion Ursu, și de ministrul de externe, Ștefan Andrei, referirile la partea științifică a reuniunii erau minime. Sarcina delegației Academiei era doar aceea de a transmite CSST „eventualele propuneri de colaborare”, dat fiind faptul că nu avea în subordinea sa institute de cercetare³³. Iar ca ridicolul să fie total, academicienii au fost „dotați” cu textul unei declarații-apel, care ar fi trebuit să fie semnată de președinții academiilor din țările comuniste, participante la conferință. În document era criticată politica de înarmare a SUA și NATO, propunându-se formarea unui comitet internațional al oamenilor de știință, care să se pronunțe în chestiunile legate de războiul nuclear³⁴. În cazul în care la fel de ipocrita inițiativă a sovieticilor urma să aibă câștig de cauză, delegația Academiei RSR era mandată să ceară menționarea primatului lui Ceaușescu în domeniu, într-unul dintre documentele finale ale reuniunii³⁵. Grea sarcină pentru delegația unei țări care se opusese constant oricăror inițiative vizând emiterea de declarații propagandistice colective ale țărilor comuniste.

Absența reflexelor critice în Academia RSR nu avea să o ajute foarte mult. Proaspăt numită staroste al științei românești, la începutul anilor '80, Elena Ceaușescu avea să treacă la elaborarea unei noi reforme a Academiei RSR. Un prim pas a fost modificarea Statutului Academiei RSR, urmărindu-se două obiective. Primul, subordonarea totală a instituției de către partid, iar al doilea, deposedarea de „perla coroanei”, anume biblioteca. În cursul anului 1983 a fost elaborat un nou statut al Academiei. O primă modificare adusă Statutului era introducerea prevederii potrivit căreia Academia RSR „se călăuzește după programul Partidului Comunist Român...”³⁶. Referirile la programul PCR erau atât de dese, încât statutul Academiei aducea foarte mult cu discursul lui Ceaușescu de la primul congres al

³¹ Vladislav M. Zubok, *Neudavşaiasia imperia, Sovetskii Soiuz v Holodnoi Voine ot Stalina do Gorbaceva*, ROSSPEN, Moscova, 2011, p. 280-383 și Carpenter L. *Memoirs of a Cold Warrior : The Struggle for Nuclear Parity*, New York, Algora Pub., 2009 și Walter Lafeber, *America, Russia and the Cold War, 1945-2002*, McGraw-Hill, 2002, p. 266-344.

³² ANR, *Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație* Dosar 20/1981. f. 34-35.

³³ Ibidem, f. 35.

³⁴ Ibidem, f. 36.

³⁵ Ibidem, f. 34.

³⁶ Idem, dosar 20/1981, f. 25.

Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Pe lângă confirmarea subordonării Academiei față de CSST, în document a fost „îngrămădită” toată frazeologia legată de integrarea cercetării cu producția, „îndeplinirea criteriilor de eficiență și calitate” și cunoașterea „trecutului de luptă a poporului”³⁷. Toate incantațiile propagandei ceaușiste au fost transformate în „atribuții” ale Academiei. În secțiunea privitoare la membrii Academiei Române, transformările erau spectaculoase. Dacă în vechiul statut se arăta că noii membri se aleg de către Adunarea Generală, în noua variantă înaltul for avea dreptul să „aprobe” propunerile venite de la Prezidiul Academiei, avizate în prealabil de „colectivele de oameni ai muncii și organizațiile de partid, CSST, ministere și alte instituții”³⁸. Numărul academicienilor era „aprobat în Consiliul de Miniștri, la propunerea CSST”, nu la propunerea Academiei, așa cum se arăta în statutul din 1963³⁹. Îndatoririle și calitățile pe care trebuia să le aibă academicienii, conform noului statut, se asemănau cu acelea ale unui instructor de propagandă. În primul rând, să se distingă prin activitate „științifică, culturală și ideologică” și să „militeze pentru transpunerea în viață a politicii partidului”⁴⁰. Contribuțiile științifice să fie realizate nu oricum, ci folosind „concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică a Partidului Comunist Român” și participând la diverse „activități obștești”⁴¹. O noutate absolută era introducerea unui nou articol, cu numărul 13, în care se arăta că nu pot fi membri ai Academiei persoanele care „desfășoară activitate potrivnică intereselor RSR (...) și care se abat de la (...) principiile eticii și echității”. Mai mult, în același articol se stipula că membrilor care „nu mai îndeplinesc condițiile prevăzute în statut li se retrage calitatea, de către Adunarea Generală a Academiei, la propunerea Prezidiului”⁴². Dreptul la indemnizații era anulat, dar Academia RSR păstra dreptul de a conferi diplome și insigne membrilor săi. În noul statut, Adunarea Generală a Academiei RSR devenea un fel de Mare Adunare Națională, având rolul de a stabili „căile și mijloacele pentru asigurarea realizării sarcinilor Academiei”⁴³. Alte lovituri, la fel de puternice, avea să primească Academia și în proiectul de decret, pregătit în urma directivelor exprese ale Elenei Ceaușescu. Aparatul central al instituției urma să fie redus de la 50 de posturi, așa cum fusese stabilit în 1976, la doar 7, iar filialele să-și desfășoare activitatea „pe baze obștești”⁴⁴. Biblioteca Academiei era deposedată de personalitate juridică, fiind dezmembrată în mai multe segmente. Aparatul central al Bibliotecii era redus de la 240 la 70 de angajați, activitățile legate de carte rară, manuscrise, numismatică, filatelie și hărți erau transferate, împreună cu personal și fonduri, la Arhivele Statului din Ministerul de Interne, iar fondul de carte și personalul din filiale urma să treacă la bibliotecile universitare locale⁴⁵. Imobilele Academiei și ale Bibliotecii erau trecute în subordinea Oficiului Central Economic „Carpați”, iar fondurile pentru contractele de

³⁷ Ibidem, f. 25-27.

³⁸ Ibidem, f. 27.

³⁹ Ibidem, f. 28.

⁴⁰ Ibidem, f. 29.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, f. 30.

⁴⁴ Ibidem, f. 50.

⁴⁵ Ibidem.

cercetare la Ministerul Învățământului și la Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Personalul disponibilizat urma să fie transferat în diverse unități, iar numărul total de posturi din întreg sistemul Academiei să fie redus de la 478 la 83⁴⁶. Decretul era planificat să intre în vigoare la 31 martie 1980. O atare amputare a Academiei, justificată formal prin economiile drastice, care fuseseră introduse din 1971, se explică doar prin print-un soi de ură a celor doi. Oricât de ascutită ar fi fost inteligența nativă a dictatorului, caracterul său nu a putut face față absenței totale a educației. Chiar și așa, familia Ceaușescu a emis decretul abia în anul 1984, chiar dacă fusese întocmit încă din 1980.

Academia avea să-și bea însă până la fund amara cupă a umilinței. La 10 iulie 1985, într-un spectacol regizat sub atenta supraveghere a Securității și a Elenei Ceaușescu, Adunarea Generală a votat în unanimitate primirea ca membru plin, precum și acordarea calității de președinte de onoare al Academiei lui Nicolae Ceaușescu. Imediat după vot, alaiul academicienilor s-a îndreptat către clădirea CC al PCR. În cursul unei ceremonii suprarealiste, „delegația” Academiei, condusă de Elena Ceaușescu și formată din Radu Voinea, proaspăt numit președinte al Academiei, Ion Ursu, Ion Ariton, Cristofor Simionescu, Suzana Gâdea, Ștefan Pascu, Emilian Dobrescu, Mihail Florescu, Ștefan Ștefănescu, Nicolae Teodorescu, Alexandru Balaci, Constantin Arseni, Ioan Ioviț Popescu, George Ciucu și Virgil Teodorescu i-a comunicat lui Ceaușescu „hotărârea” Prezidiului și a adunării generale⁴⁷. Într-un discurs extras din practica stalinismului sovietic, Radu Voinea s-a făcut „ecoul” academicienilor, rugându-l pe Ceaușescu să considere hotărârea un „omagiu adus personalității sale științifice”. După sublinierea meritelor sale, în special „transformarea cercetării în forță de producție”, președintele Academiei RSR i-a adresat „respectuoasa invitație” de a participa la o sesiune solemnă a forului, consacrată primirii sale. „Discursul de recepție” al lui Ceaușescu, din 11 iulie, a respectat întru totul tipicul interminabilelor monoloage de partid. După ce a mulțumit pentru alegerea sa ca membru plin și președinte de onoare, Ceaușescu, aflat în culmea puterii, nu s-a sfiit să se pună singur într-o linie a figurilor istorice, începând cu Burebista și sfârșind cu Alexandru Ioan Cuza⁴⁸. Vorbind despre importanța Congresului al IX-lea în istoria României, Ceaușescu s-a definit pe sine ca teoretician al comunismului spunând că partidul a înțeles că „materialismul dialectic și istoric, socialismul științific nu constituie dogme ci științe de acțiune”⁴⁹. În stilul caracteristic, Ceaușescu a schițat un program de perspectivă pentru știință. În materie de științe exacte, le-a trasat academicienilor sarcina să se preocupe „prioritar” de matematică, chimie, fizică, biologie, iar în științe sociale, primul loc a fost dat istoriei, urmată de filosofia materialist-dialectică, totul fiind încheiat de limba și literatura română⁵⁰. Discursul s-a referit și la politica externă a RSR, unde Ceaușescu și-a reluat marota dezarmării, criticându-i atât pe americani, cât și pe sovietici, pentru înarmarea nucleară accelerată⁵¹. Convins de propria-i excepționalitate și încredințat de faptul că frica ce-l înconjura era

⁴⁶ Ibidem, f. 51.

⁴⁷ Idem, dosar 29/1985, f. 2-3.

⁴⁸ Ibidem, f. 8.

⁴⁹ Ibidem, f. 11.

⁵⁰ Ibidem, f. 15-16.

⁵¹ Ibidem, f. 23.

semnul iubirii și al respectului, Ceaușescu a transformat Adunarea Generală a Academiei într-una dintre consfătuirile pe categorii profesionale. Pentru moment, ceea ce mai rămăsese din Academia Română părea să se fi salvat prin prestarea omagiului ultim de vasalitate.

Chiar și după această ultimă reformă întreprinsă de Elena Ceaușescu, planurile regimului de consolidare a capacităților de cercetare românești în institute centrale au continuat. Preocupat de deteriorarea accelerată a imaginii sale internaționale și de izolarea crescândă la care începuse să fie supus, Ceaușescu a considerat că Academia RSR poate fi folosită ca un canal de comunicare cu lumea înconjurătoare. Scăderea permanentă a alocațiilor bugetare, reducerea drastică a schemei de personal și depozedarea de capacități științifice dovedesc faptul că regimul nu avea nevoie decât de un nume pe care să-l vehiculeze în diverse ocazii. Rolul de reprezentare simbolică și de caucionare științifică a regimului dictatorial fusese deja încredințat instituțiilor create de Ceaușescu. Academia de Științe Sociale și Politice, Consiliul de Stat pentru Știință și Tehnologie, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Academia de partid „Ștefan Gheorghiu”, toate erau instituții care se bucurau de încrederea liderului. Total integrat în sistemul politic, condus și format din oameni „de încredere”, un atare eșafodaj instituțional făcea inutil un adevărat for de consacrare. Lipsită deja de spiritul de corp, prin inserarea fidelilor regimului în rândurile adevăraților savanți, Academia RSR s-a limitat la practicarea unei forme de rezistență implicită, manifestată prin continuarea unei activități profesionale consistente, în care valoarea științifică a primat.

Cosmin POPA
Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”